

Nr 37.

Ankom till riksdagens kansli den 6 mars 1934 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av latinlyceilinjen vid statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm.

(2:a avd.)

I en till riksdagen avlåten, den 19 januari 1934 dagtecknad proposition, nr 61, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att latinlyceilinjen vid statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, må från och med läsåret 1934/1935 successivt ombildas till en femårig realskollinje och ett fyraårigt realgymnasium på det sätt, att under första året upprättas första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet och sedan ytterligare en klass och en ring per år, till dess sagda realskollinje och gymnasium äro i sin helhet färdigbildade.

Sedan 1927 års riksdag i samband med omorganisationen av det högre skolväsendet beslutit, att statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, skulle successivt ombildas till ett lyceum endast för manliga lärjungar, föreskrev Kungl. Maj:t i anslutning till riksdagens beslut genom cirkulär den 18 juni 1927, att läroverket, som skulle vara avsett endast för manliga lärjungar, skulle organiseras såsom sexårigt lyceum, omfattande latin-, nyspråklig och reallinje.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 119 till 1930 års riksdag beslöt riksdagen, att med upprättandet av reallyceilinjen och den nyspråkliga lyceilinjen vid läroverket skulle tills vidare anstå. I stället skulle tills vidare finnas fyraårigt latingymnasium och treårigt realgymnasium samt realskola, anordnad med fyra ettåriga klasser och anknytande till folkskolans sjätte klass. Vidare föreskrev riksdagen, att första kretsen av latinlyceilinje finge upprättas endast under förutsättning, att minst 8 lärjungar blivit godkända i anställd inträdesprovning. Kungl. Maj:t förordnade i överensstämmelse härmed genom beslut den 27 juni och den 30 juli 1930. Samtidigt anbefalldes skolöverstyrelsen att avgiva förslag till de ändringar i gällande specialplan för läroverket, vilka föranleddes av riksdagens beslut, och att, när överstyrelsen funne förhållandena sådant påkalla, dock tidigast tre år därefter, upptaga och underställa Kungl. Maj:ts provning frågan om lyceiorganisationens omfattning.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 221 till 1932 års riksdag beslöt riksdagen (skrivelse nr 275), att, under vissa närmare angivna förutsättningar,

inom Bromma församling i Stockholm skulle från och med läsåret 1932/1933 successivt upprättas ett högre allmänt läroverk och i samband därmed nya elementarskolan från och med samma läsår successivt nedläggas. Detta ärende uppkallade hos Stockholms stad vissa betänkligheter, och staden hemställde därför, att med frågan finge anstå i avvaktan på dess ytterligare prövning från stadens sida. Under punkt 141 i 1933 års åttonde huvudtitel gjorde departementschefen gällande, att ett nytt riksdagsbeslut vore erforderligt, därest ett läroverk i Bromma skulle kunna upprättas senare än från och med läsåret 1932/1933; vidare anförde departementschefen, att den i ärendet förebrogta utredningen syntes hava givit vid handen, att frågan om ett dylikt läroverk icke lämpligen borde för det dåvarande lösas i samband med frågan om eventuell indragning av ett läroverk i den inre staden utan borde tagas under omprövning såsom ett fristående spørsmål. Under punkt 111 i 1934 års åttonde huvudtitel har departementschefen ånyo uttalat, att frågan om det nya läroverket i Bromma borde tagas under omprövning såsom ett fristående spørsmål. I överensstämmelse med denna uppfattning har Kungl. Maj:t föreslagit 1934 års riksdag att medgiva upprättandet av ett högre allmänt läroverk inom Bromma församling i Stockholm från och med läsåret 1934/1935 eller från den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t kunde finna gott bestämma, avsett för såväl manliga som kvinnliga lärjungar, med såväl fyra- klassig som femklassig realskola, ävensom med gymnasium, omfattande fyra- årig latinlinje samt fyraårig reallinje.

Skolöverstyrelsen har i yttrande den 30 januari 1933 över vissa framställningar om omorganisation av nya elementarskolan anført bland annat följande:

Efterfrågan på lyceelinjen syntes vara alltför liten, för att det kunde anses skäligt att söka bibehålla lyceelinjen vid läroverket eller ännu mindre vidhålla planen på hela läroverkets ombildning till ett lyceum. Därest läroverket skulle fortbestå, funne överstyrelsen starka skäl tala för att dess ombildning till lyceum helt skötes på framtiden och att läroverket tills vidare erhöle en sådan organisation, att den på bästa sätt motsvarande det faktiska behov, som för närvarande gjorde sig gällande.

Läroverkets realskola vore organiserad såsom fyraårig, dock att vissa klasser av den sexåriga realskolan kvarstode, läsåret 1932/1933 klasserna 4—6 med sammanlagt 101 lärjungar. I den fyraåriga realskolan, som för närvarande omfattade de tre lägsta klasserna, vore sammanlagda antalet lärjungar 42. Jämväl till den vid läroverket inrättade fyraåriga realskolan vore tillströmningen sålunda anmärkningsvärt liten. Detta hade vållat den allmänna stora nedgången i skolans lärjungenumerär från 465 under läsåret 1926/1927 till 294 innevarande läsår. Överstyrelsen funne all sannolikhet tala för, att därest icke åtgärder vidtoges för en ändring i de rådande förhållandena, lärjungeantalet vid skolan komme att ytterligare sjunka och att det, sedan den sexåriga realskolan om tre år blivit helt avvecklad, torde komma att uppgå till allenast omkring 200.

Den ringa tillströmningen till skolan bleve lätt anledning till en viss miss- tro mot densamma och till ytterligare avledning av lärjungeströmmen från skolan. Under de båda senaste åren hade åtskilliga av läroverkets ordinarie lärare under känslan av de ovissa förhållandena sökt och erhållit transport till andra läroverk i Stockholm, och såsom en följd härav hade inträtt rubb-

ningar och vållats en betydande diskontinuitet i undervisningen. Överstyrelsen funne det även ur här anförda synpunkt ofrånkomligt, att sådana åtgärder med det snaraste vidtoges, som kunde skapa klarhet rörande möjligheterna för läroanstaltens fortbestånd och utveckling.

Minskningen i lärjungetillströmning vållade påfrestning i skolans ekonomi. Redan med nuvarande lärjungenumrar syntes de terminsavgifter, som inflöte, vara otillräckliga för att i förening med inskrivningsavgifter samt inflytande ränte- och hyresmedel täcka de driftkostnader, som jämlikt § 10 av Kungl. Maj:ts reglemente den 2 december 1905 åvilade läroverkets båda kassor, byggnadskassan och skolkassan.

Med stöd av en utredning rörande tillströmningen till de olika realskolelinjerna vid läroverken i Stockholm funne överstyrelsen läget bjuda, att en femårig realskola finge från och med läsåret 1933/1934 upprättas vid nya elementarskolan. Huruvida den borde inrättas vid sidan av eller i stället för den fyraåriga realskolan samt huruvida den borde organiseras med enkel eller dubbel linje vore en fråga, vars lösning bland annat vore beroende av frågan om gymnasiets organisation och det vid läroverket disponibla lokalutrymmet i dess helhet.

Skolans latینگymnasium vore fyraårigt, och någon ändring i detta avseende hade icke ifrågasatts och syntes icke böra ske. Realgymnasiet vore treårigt. Den nuvarande tillströmningen till gymnasiet vid de högre allmänna läroverken i Stockholm pekade mycket bestämt på nödvändigheten av en utökning av särskilt den *fyraåriga realgymnasiorganisationen*. Å andra sidan torde det icke kunna påstås, att antalet *treåriga gymnasielinjer* visat sig för stort. Det motsvarade i själva verket ganska jämnt efterfrågan. Härvid berodde det dock i stor utsträckning på den fyraåriga gymnasiorganisationens omfattning, huru stor tillströmningen till den treåriga linjen bleve. I den mån det vore möjligt för lärjungarna att erhålla placering i det fyraåriga gymnasiet, föredroges uppenbarligen detta, så länge det gällde de egna lärjungarna vid ett högre allmänt läroverk, och i fråga om dessa lärjungar bleve det treåriga gymnasiet sålunda i flertalet fall en nödfallsutväg, därest platserna i det fyraåriga icke räckte till. Annorlunda ställde det sig för realskolornas och kommunala mellanskolornas lärjungar, och med hänsyn till dessa funne överstyrelsen det nödvändigt, att ett icke för litet antal treåriga gymnasielinjer funnes tillgängligt.

Vad särskilt beträffade nya elementarskolans lärjungar, torde det vara åtskilliga av de klass 6 tillhöriga 19 lärjungarna, vilka hade för avsikt att söka inträde i ett treårigt realgymnasium, då de icke i föregående klass haft möjlighet att vid läroverket kunna övergå till realgymnasium.

Överstyrelsen komme alltså till den slutsatsen, att den nuvarande treåriga gymnasielinjen vid läroverket finge anses behöflig men att behovet av en fyraårig reallinje vore ännu påtagligare och betydligt mera trängande.

Därest gymnasiet vid läroverket sålunda skulle komma att omfatta fyraårigt latin- och realgymnasium samt treårigt realgymnasium, komme det att omfatta sammanlagt 11 avdelningar. Då lokalutrymmet vid läroverket icke för närvarande torde medgiva mer än 20 avdelningar, möjligen tillfälligt 21, skulle till realskolans disposition återstå utrymme för 9 avdelningar. Detta skulle jämnt utfyllas av två serier avdelningar av den femåriga realskolan med gemensam avslutningsklass. Et sådant utnyttjande av utrymmet skulle närmast motsvara behovet. Å andra sidan funne överstyrelsen skäl tala för ett bibehållande av den fyraåriga realskollinjen vid läroverket. Visserligen vore antalet lärjungar i klass 1⁴ vid nya elementarskolan och högre allmänna läroverket å Södermalm läsåret 1932/1933 icke så stort, att upprätthållande av två avdelningar kunde anses strängt nödvändigt. Men å andra

sidan ville överstyrelsen framhålla, att tillströmningen till linjen vid högre allmänna läroverket å Södermalm hela tiden varit i stigning och att nya elementarskolans ovissa ställning sistnämnda läsår kunde hava bidragit till att tillströmningen blivit mindre än den under normala förhållanden skulle hava blivit. Då överstyrelsen funnit sig nödsakad föreslå, att lyceilinjen vid läroverket slopades, ansåge överstyrelsen även detta förhållande utgöra ett skäl för att den fyraåriga realskollinjen bibehölls. Skulle mot förmodan antalet godkända inträdessökande till klass 1⁴ vid samtliga gossläroverk i Stockholm något enstaka år icke bliva större än att de funne utrymme i en enkel avdelning, torde det få bero på Kungl. Maj:ts prövning i vad mån ett sammanförande av avdelningarna till ett läroverk borde ske under ifrågavarande läsår.

Såsom ett alternativ till en realskolororganisation med en femårig och en fyraårig linje funne överstyrelsen kunna ifrågakomma en organisation med två femåriga och en fyraårig linje. I senare fallet bleve det emellertid nödvändigt att inskränka realgymnasiet till en linje, vilken i så fall, av skäl, som ovan anförts, borde vara fyraårig. Såsom skäl för detta sistnämnda alternativ kunde möjligen anföras, att realskolan och gymnasiet i så fall skulle komma i ett mera naturligt storleksförhållande inbördes; två realskolelinjer skulle bilda en väl smal bas för ett treledat gymnasium. Å andra sidan syntes detta förhållande icke behöva vara avgörande med hänsyn till förefintligheten av realskolor och kommunala mellanskolor i Stockholm med omnejd och till platsbristen å gymnasiet vid de högre allmänna läroverken i Stockholm i allmänhet.

Överstyrelsen hade upprättat förslag till specialplan för läroverket enligt båda de angivna alternativen. Alternativ 1 upptog sålunda en femårig och en fyraårig realskollinje, fyraårigt latinalgymnasium samt fyra- och treårigt realgymnasium. Alternativ 2 upptog två femåriga och en fyraårig realskollinje samt fyraårigt latin- och realgymnasium. Alternativ 1 torde kunna anses närmast ansluta sig till läroverkets nuvarande organisation, enär det endast innebure, att *den nuvarande lyceilinjen ersattes av en realskol- och en realgymnasielinje.*

Den slutliga kostnadsökningen på grund av den föreslagna omorganisationen bleve allenast högst 5,500 och lägst 1,700 kronor, vadan frågan knappast kunde anses äga någon betydelse i ekonomiskt avseende.

Snarare syntes i detta avseende en mycket allvarlig erinran kunna riktas mot de nuvarande anordningarna vid läroverket. Medan *kostnaden för lärjunge* vid högre allmänna läroverket på Östermalm budgetåret 1931/1932 vore 419 kronor, uppginge samma kostnad vid nya elementarskolan till icke mindre än 668 kronor.

Läroverkets nuvarande lokaler vore delvis otillfredsställande, och det vore endast en tidsfråga, när en nyordning jämväl i lokalavseende måste komma till stånd. Å andra sidan torde de nuvarande lokalerna trots sin bristfällighet ännu någon tid låta sig användas. Läroverksbyggnaden liksom den tomt, å vilken byggnaden vore uppförd, tillhörde i förevarande fall staten, icke Stockholms stad. Då läroverket emellertid numera ägde sin huvudsakliga betydelse icke såsom en statlig försöksskola utan såsom ett vanligt läroverk för tillgodoseende av möjligheterna för läroverksutbildning inom Stockholm, ansåge överstyrelsen det naturligt, att ett eventuellt ombygge eller nybygge icke komme att åvila staten. Det torde sålunda kunna ifrågasättas, huruvida icke byggnadsskyldigheten borde överflyttas från staten till staden och från vilken tidpunkt ett sådant överflyttande lämpligen borde äga rum. Därvid torde emellertid de förhållanden, som måste beaktas i samband med en eventuell överflyttning, behöva bliva föremål för närmare utredning och för underhandling mellan staten och Stockholms stad. Med hänsyn jämväl till

den stadsplanereglering, som förbereddes beträffande det område, där läroverket vore beläget, torde frågan om dispositionen av de nuvarande läroverkslokalerna och det ifrågavarande tomtområdet ur det allmännas synpunkt befinna sig i ett sådant läge, att ett omedelbart avgörande icke vore erforderligt.

Ovannämnda förslag föranledde icke någon Kungl. Maj:ts framställning till 1933 års riksdag. Frågan har emellertid senare ånyo förts på tal.

Skolöverstyrelsen har sålunda i yttrande den 30 november 1933 över en framställning från kollegiet vid nya elementarskolan i samma ämne hänvisat till vad överstyrelsen anfört i ovannämnda utlåtande av den 30 januari 1933 samt framhållit, att därest överstyrelsens förslag av den 16 november 1933 rörande upprättande av ett högre allmänt läroverk i Bromma, omfattande fem- och fyraårig realskola samt fyraårigt gymnasium, vunne bifall, avgörande skäl talade till förmån för en omorganisation av nya elementarskolan enligt alternativ 1 i överstyrelsens utlåtande av den 30 januari 1933.

I överensstämmelse härmed hemställde skolöverstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att besluta, att i stället för latinlyceelinjen skall vid nya elementarskolan från och med läsåret 1934/1935 successivt upprättas en femårig realskollinje och ett fyraårigt realgymnasium på så sätt, att första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet upprättas med början av läsåret 1934/1935 och övriga klasser och ringar successivt under följande år.

Departementschefen har anfört bland annat följande:

»Av utredningen i ärendet framgår med full tydlighet, att den sjunkande lärjungefrekvensen vid nya elementarskolan giver anledning till allvarliga farhågor. Samtidigt med att lärjungeantalet där befinner sig i stadig nedgång, är lärjungetillströmningen till de övriga allmänna läroverken i huvudstaden starkare än skolornas resurser medgiva. Elementarskolans ekonomi har genom det minskade lärjungeantalet redan kommit i ett vanskligt läge, och skolans lärarpersonal och lokaler kunna icke i tillbörlig grad utnyttjas. Den av skolöverstyrelsen verkställda utredningen ger vid handen, att skolan härigenom under nuvarande förhållanden drives med osedvanligt stora kostnader per undervisad lärjunge. Dessa förhållanden kunna näppeligen anses stå i god överensstämmelse med sunda ekonomiska principer.

Nya elementarskolan har gjort betydande insatser till den högre undervisningens fromma och all anledning finnes att antaga, att den även i fortsättningen skall kunna i detta avseende vara till stort gagn. Emellertid synes en ovillkorlig förutsättning härför vara, att åt skolan gives en organisation, som är ändamålsenligare än den nuvarande och bättre motsvarar föreliggande behov. Jag vill betona, att en dylik omorganisation endast bör hava det syftemål, som nyss angivits, och sålunda sikta till ett mer ekonomiskt utnyttjande av skolans tillgångar.

Skolöverstyrelsen har framlagt två alternativa förslag till omorganisation av nya elementarskolan. Båda dessa förslag gå ut på den tillärnade lyceiformens utbytande mot annan organisationsform. Överstyrelsen har ansett böra komma i fråga *antingen* en femårig och en fyraårig realskollinje, fyra-

årigt latingymnasium samt fyra- och treårigt realgymnasium *eller* två femåriga och en fyraårig realskollinje samt fyraårigt latin- och realgymnasium. Vid en granskning av överstyrelsens prövning av dessa båda organisationsformer har jag ansett mig böra giva företräde åt förstnämnda alternativ, vilket också av överstyrelsen förordats i dess senare utlåtande den 30 november 1933. Ombildningen bör i enlighet med skolöverstyrelsens förslag försiggå successivt på så sätt, att första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet upprättas från och med läsåret 1934/1935 och övriga klasser och ringar successivt under följande år.

Kostnaderna för denna omorganisation torde bli förhållandevis obetydliga. Kostnadsökningen kan uppfattas såsom skillnaden mellan kostnaderna för erforderliga fasta lärartjänster vid nya elementarskolan och kostnaderna för de extra ordinarie lärartjänster vid andra läroverk, som bli erforderliga, ifall organisationsplanen icke genomföres. Någon höjning av anslaget till extra ordinarie lärare för nästkommande budgetår torde icke vara erforderlig vid ett bifall till förslaget.

Då nya elementarskolan numera, sedan dess karaktär av statlig försökskola så gott som upphört, torde böra betraktas såsom ett vanligt läroverk, synes det förefinnas anledning att taga under närmare omprövning, huruvida icke Stockholms stad bör ikläda sig ansvaret för den om- eller nybyggnad för elementarskolans räkning, som i en framtid kan befinnas erforderlig. Frågan härom synes mig i sinom tid böra upptagas till dryftande.»

Utskottet. De skäl, som av skolöverstyrelsen och departementschefen anförts till förmån för en omorganisation av nya elementarskolan i Stockholm, hava synt utskottet övertygande. Då den av Kungl. Maj:t föreslagna organisationsformen under förhandenvarande omständigheter synes vara den lämpligaste, tillstyrker utskottet, att riksdagen lämnar det begärda medgivandet. Kostnadsökningen vid ett bifall till förslaget kommer enligt den förebragta utredningen att bli förhållandevis obetydligt — högst 5,500 kronor och lägst 1,700 kronor — och någon anslagshöjning för budgetåret 1934/1935 har icke ansetts bli erforderlig.

Såsom skolöverstyrelsen erinrat, tillhör nya elementarskolans byggnad liksom den tomt, å vilken den är uppförd, staten, icke Stockholms stad. Då emellertid läroverket numera äger sin huvudsakliga betydelse icke såsom en statlig försöksskola utan såsom ett vanligt läroverk för tillgodoseende av möjligheterna för läroverksutbildning inom Stockholm, har överstyrelsen ansett det naturligt, att ett eventuellt ombygge eller nybygge för skolan icke kommer att åvila staten. Departementschefen har uttalat, att det syntes förefinnas anledning att taga under närmare omprövning, huruvida icke Stockholms stad borde ikläda sig ansvaret för den om- eller nybyggnad för elementarskolans räkning, som i en framtid kunde befinnas erforderlig, ävensom att frågan härom i sinom tid syntes böra upptagas till dryftande.

Utskottet delar den uttalade uppfattningen, att här förevarande läroanstalts karaktär av statlig försöksskola numera så gott som upphört. De skäl, som

tidigare talat för att byggnadsskyldigheten för denna skola åvilat staten och icke — såsom vid alla andra allmänna läroverk — vederbörande läroverkskommun, föreligga ej längre. Vid sådant förhållande har utskottet funnit det uppenbart, att en förändring i hittills gällande ordning bör vidtagas. Nya elementarskolan kommer, såsom skolöverstyrelsen framhållit, att i fortsättningen väsentligen fylla samma uppgift som övriga stockholmsläroverk. Under sådana förhållanden synes också Stockholms stad bära för detta läroverk, liksom beträffande andra allmänna läroverk i staden, tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom bostad eller hyresersättning åt rektor. Utskottet är alltså av den uppfattningen, att riksdagen såsom förutsättning för nya elementarskolans fortsatta uppehållande bör föreskriva, att Stockholms stad åtager sig nyssberörda skyldigheter.

Utskottet kan icke finna några skäl, varför denna skyldighet för Stockholms stad skulle inträda först när frågan rörande om- eller nybyggnad för nya elementarskolan blir aktuell. Skolans karaktär av försöksskola har redan i allt väsentligt upphört, och med hänsyn härtill finner utskottet naturligt, att den ifrågasatta överflyttningen av här berörda skyldigheter från staten till staden äger rum snarast möjligt, eventuellt genom ett förhyrande från staten av de för närvarande av skolan disponerade lokalerna. Då emellertid ett icke alltför snävt tillmätt rådrom synes bära givas för de utredningar och förhandlingar med Stockholms stad, som vid bifall till utskottets nu intagna ståndpunkt bliva erforderliga, vill utskottet föreslå, att tidpunkten för den nya ordningens ikraftträdande sättes till senast ingången av budgetåret 1936/1937. I den mån här förevarande fråga är av natur att vidare bära underställas riksdagens prövning, måste alltså detta ske senast vid 1936 års riksdag.

Vad utskottet här framhållit angående överflyttande av nämnda skyldigheter från staten till Stockholms stad, bör givetvis icke utgöra något hinder för att omorganisationen av nya elementarskolan, såsom utskottet i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag i det föregående tillstyrkt, genomföres med början redan från och med läsåret 1934/1935.

I anslutning till vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) medgiva, att latinlyceelinjen vid statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, må från och med läsåret 1934/1935 successivt ombildas till en femårig realskollinje och ett fyraårigt realgymnasium på det sätt, att under första året upprättas första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet och sedan ytterligare en klass och en ring per år, till dess sagda realskollinje och gymnasium äro i sin helhet färdigbildade;

b) besluta, att såsom förutsättning för ifrågavarande läroanstalts fortsatta uppehållande skall gälla, att Stockholms stad före den 1 juli 1936 åtagit sig att tillhandahålla erforder-

derliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom bostad eller hyresersättning åt rektor vid läroverket.

Stockholm den 6 mars 1934.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS ANDERSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Lindblad*, *Bergqvist*, *Svensson* i Kompersmåla, *Kvarnzelius*, *Nilsson* i Malmö, *Nilsson* i Gränebo, *Wallis*, *Bergström*, *Thelin*, *Pålsson*, *Pauli* och *Tham*; samt

från andra kammaren: herrar *Anderson* i Råstock, *Jansson*, *Persson* i Falla, *Svensson* i Grönvik, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Prästbol, *Holmdahl*, *Norsell*, *Andersson* i Ovanmyra, *Olsson* i Staxäng, *Weijne* och *Danielsson*.
